

Kattava oppikirja Suomen historiallisista taloudellisista suhteista

Riitta Hjerppe

Erkki Pihkala: *Suomalaiset maailmantaloudessa keskiajalta EU-Suomeen. Tietolipas 181, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Hämeeenlinna 2001. 380 s + liite 4 s.*

Taloushistorian professori Erkki Pihkala on kirjoittanut laajan oppikirjan Suomen historiallisista kansainvälisistä taloudellisista suhteista. Hän kattaa aikavälin keskiajalta, jolloin Suomea ei missään mielessä hallinnollisesti vielä ollutkaan, läpi Ruotsin vallan ja Venäjän hallinnan ajan itsenäistymiseen sekä tämän päivän Euro-Suomeen. Hän kattaa myös kansainvälisten taloudellisten suhteiden koko kirjon. Käsitellyiksi tulevat kauppatavarat, tavaroiden määrät, hinnat ja hintasuhteet, kauppiaat, kauppapolitiikan kehitys eli tullit ja muut kaupan rajoitukset sekä niiden purut, valuutta- ja rahaolot, tietoliikennesuhteet, ulkomaiset yritykset ja omistus Suomessa ja suomalaiset ulkomailla. Merenkulun kehitys kulkee mukana korostaen sitä seikkaa, että Suomen ulkomaankauppa käydään ja on käyty pääasiassa meren yli. Lisäksi Pihkala tarkastelee lyhyesti ul-

komaankaupan teorioita, joilla ulkomaankauppaa on selitetty. Tällaista pitkän aikavälin yleisestystä ulkomaankaupasta ja muista kansainvälisistä taloudellisista suhteista meillä ei ole aiemmin tehtykään, ja teos on hyvin tervetullut.

Pihkala kuvaa kehityskaaren erittäin vähäisen kaupan ajasta, jolloin muutamilla luonnontuotteilla vaihdettiin tänne suolaa ja muutamia ylellisyystuotteita, ja kaupan vähittäisestä kasvusta nykyiseen tilanteeseen, jossa ulkomaankaupassa liikkuva tuonnin ja viennin arvo yhteensä on yli 70 prosenttia suhteessa bruttokansantuotteeseen. Vaikka 1600- ja 1700-luvulla Ruotsin vallan alainen Suomi oli maailman tärkein tervantuottaja ja -viejä, ulkomaankaupan osuus koko taloudessa pysyi varsin vaatimattomana täällä kuten koko maailmassa aina 1800-luvun jälkipuoliskolle saakka. Suomi nousi kuitenkin varsin varhain, 1870-luvun alussa, Länsi-Euroopan puutavaran ostoboomin ja Venäjän maatalous- ja teollisuustuotteiden kysynnän ansiosta suhteellisesti erittäin paljon ulkomaankauppaa käyväksi autonomiseksi alueeksi.

Ulkomaankaupan rakenteen suuret muutokset näin pitkän aikavälin esityksessä ovat kiinnostavia. Miten luonnontuotteiden ja ter- van tuottajasta kehittyi vähitellen puutavaran ja Venäjän markkinoiden varassa kasvavan muun teollisuuden tuotteiden viejä. Sotien välisenä aikana paperiteollisuuden tuotteet ohittivat viennissä sahatavaran. Muun vien- nin kehittymisestä huolimatta metsäteollisuus on säilyttänyt merkittävän aseman viennissä, jos kohta nykyisin maailman laadukkaimman paperin suurtuottajana ja paperiteollisuuden osajana. Venäjän vallan ajan tärkeä itäviennin ryhmä, metalliteollisuustuotteet, painui vaati- mattomaksi itsenäisyyden ajan alussa, mutta alkoi uudelleen kasvaa 1930-luvulla. Se ohitti metsäteollisuuden viennin 1980-luvun puoli- välissä ja saavutti 1990-luvulla erittäin vahvan aseman elektroniikka- ja sähköteollisuuden tuote- ten viennissä. Tuonnissa taas koneet ja laitteet ovat tulleet kulutustavaroiden rinnalle ja osittain tilalle kehittyneen teollisuuden ja palvelujen tuot- tantotarpeita palvelemaan. Raaka- ja polttoaineet yhdessä puolivalmisteiden kanssa ovat kuiten- kin pysyneet suurimpina tuontiryhminä runsaat 100 vuotta. Ulkomaankaupan ja muiden kansain- välisten taloudellisten suhteiden avulla käydään läpi miltei koko Suomen taloushistoria.

Taloushistorialliset tutkimukset yksissä kansissa

Teos ei sisällä juurikaan uusia tutkimustuloksia, kuten oppikirjan ei tarvitsekaan, vaan se on koottu ja yhdistelty lukuisien eri tutkijoiden tuloksista. Siitä voi havaita, että itse asiassa meillä on tehty viime aikoina paljon uutta hyödyllistä kaupan ja merenkulun ja kauppapolitiikan alaan kuuluvaa tutkimusta, jota tässä on voitu käyttää hyväksi. Pihkala on koonnut yksiin kansiin omien ulko- maankauppa- ja kauppapolitiikan tutkimustulos- tensa lisäksi Sakari Heikkisen, Mika Kallioisen, Yrjö Kaukiaisien, Markku Kuisman, Juha-Antti Lambergin, Jari Ojalan, ja Tapani Paavosen uu- sia tutkimustuloksia. Viime vuosikymmenien 'vapaakauppaintegraation aika' ja Suomen tulo Euroopan Unionin jäseneksi on sen sijaan käsitel- ty pääasiassa eri tutkimuslaitosten julkaisujen ja aikakauskirja-artikkeleiden perusteella, jos kohta monet hyvät yrityshistoriatkin ovat olleet hyö- dyllisiä. Se onkin teoksen tärkein uusi anti, sillä viimeaikaisesti integraatiokehityksestä ja paljon puhutusta 'Suomesta uudessa globalisaatiossa' ei ole vielä yleisesityksiä kirjoiteltu.

Suurin osa teoksen taulukoista ja graafisista esityksistä on muista tutkimuksista lainattuja. Se on joskus vähän sääli, kun lähdeteoksen kuvio tai taulukko ei välttämättä palvele uutta yhteyttään parhaalla mahdollisella tavalla. Se on kuitenkin epäilemättä säästännyt työtä, sillä jokainen tietää, miten työlästä varsinkin aikasarjojen kokoami- nen on tilastolähteistä.

Muutamin paikoin uutta tilastotietoa on koottu ulkomaankauppatilastoista. Varsin mie- lenkiintoinen kuvio on koottu ulkomaankaupan vaihtosuhteesta eli vientihintojen ja tuontihin- tojen suhteen kehityksestä Suomen itä- ja länsi- kaupalle erikseen. Siitä on luettavissa öljykriisin valtava vaikutus, kun itäkaupan (Neuvostoliiton ja ns. itäblokin maiden kauppa) vaihtosuhte puto- si puoleen vuosina 1973–1981. Siitä se sitten kohosi ja ylitti 1970-luvun alun tason vuosina 1986–1988. Suomalaiset veivät kalliin öljyn vastikkeeksi kasvavan määrän vientituotteita, joiden hinnat eivät kuitenkaan kohonneet öljyn hintaa vastaavasti.

Pihkalan erinomainen asiantuntemus tulee esille ulkomaankaupan hyödykejakautumien, hintakehityksen ja kauppapolitiikan tarkas- telussa, jotka ovat erittäin sujuva tekstiä. Sen sijaan valuutta- ja rahajärjestelmien sekä luotto- suhteiden kehitys on monin kohdin uuvuttavaa ja vaikeaselkoista luettavaa. Olisi toivonut, että nämä oikeasti vaikeat asiat olisivat saaneet sel- keämmän muodon.

Epäselvät käsitteet

Pihkala on pyrkinyt hyvään oppikirjaan ja yleisesitykseen lisäämällä loppuun 14-sivuisen ulkomaankaupan keskeisimpien käsitteiden luettelon. Outoja käsitteitä ulkomaankaupan ja ulkomaankauppapolitiikan alalla riittää. Liitteissä ovat Suomen valuuttajärjestelmät vuosina 1809–2002, markan valuuttakurssi- muutokset toisen maailmansodan jälkeen sekä hyvänä aikajanaesityksenä rinnastetut valtiol- lisen aseman muutokset, kauppa- ja ulkopo- liittisen linjan muutokset sekä valuuttaolojen muutokset. Lopussa on lisäksi hakemisto. Ne ovat hyödyllisiä.

Monia käsitteitä jää vieläkin ilman selitystä, esimerkkinä vaikkapa matkavaluuttakurssi, avistakauppa, valuuttojen vaihtokelpoisuus. Näissä opiskelijoilla voi olla pulmia. Paikoin varsin tiivis ja yksityiskohtainen esitys on johtanut siihen, että käsiteluetelun avulla- kaan tapahtumien merkitys ei oikein avaudu.

Esimerkiksi miksi ”yritysten ei enää kannattanut myydä erikoisosaamistaan mm. lisensein 1980-luvulla” (s. 302)? Tässä kohdassa tekstissä tarkoitetaan lisäksi eri lisenssiä kuin käsitelutelon lisenssillä.

Muutamassa kohdassa tekstiin on jäänyt klasinen lipsahdus: jälkikäteen lisättäväksi suunniteltu prosenttiluku on unohtunut. Joskus puute aiheuttaa ison ongelman, kun millään muullaakaan tavalla ei ole osoitettu asian suuruusluokkaa. Paikoin toivoo, että myös oppikirjoiksi tarkoitetuissa yleisesityksissä käytettäisiin lähdeviittauksia. Vaikka lopussa on lukukohtaiset kirjallisuusluettelot, lisätietojen hankkiminen niistä edellyttää melkoista viitseliäisyyttä. Varsinaisia virheitä sen sijaan havaitsin oman asiantuntemukseni alalta erittäin vähän. Yksi sellainen oli Ruotsin Emu-kelpoisuus. Pihkalan mukaan kelpoisuudesta huolimatta Ruotsi ei lähtenyt euromaaksi. Tosiasiassa Ruotsi ei täyttänyt

Emu-ehtoja; eri asia on sitten halusiko se vai ei.

Oppikirjan tekeminen on epäkiitollista työtä. Se on erittäin vaativaa ja edellyttää monipuolista osaamista. Sellaista Pihkalalla on teoksen useimmilla osa-alueilla. Lisäksi jokainen kirjan tekijä joutuu valitsemaan yksityiskohtaisen ja yleisluontoisen tekstin välillä. Pihkala marsittaa lukijan eteen hengästyttävän määrän yksityiskohtia, jos kohta paikoin saadaan hyviä yleiskatsauksiakin. Yleiskatsauksia olisi saanut olla enemmän. Oma opetuskokemukseni kertoo, että tässä kirjassa opiskelijan sormi menee suuhun useamman kerran. Silti yhtä hyvää ja kattavaa yleisesitystä ei näistä asioista ole Suomessa aiemmin tehty eikä varmaan tehdä pitkään aikaan.

Kirjoittaja on taloushistorian professori Helsingin yliopiston yhteiskuntahistorian laitoksella.